

LA UTOPIA I LA CIÈNCIA-FICCIÓ

Les visions utòpiques han acompanyat l'activitat literària des del començament. Davant unes situacions polítiques viscudes com a imperfectes i injustes, la literatura oferia el ni de la ficció, on recrear els somnis d'unes noves civilitzacions equitatives i modèliques, allunyades de la insatisfactòria realitat diària. Primer allunyades en l'espai (no ací, però sí en un altre, exòtic); després, en el temps (no ara, però sí unes dècades o segles més avant). La literatura es revestia de moral o de pedagogia.

Però cal insistir-hi: literatura. Vull dir que cal excloure'n els discursos filosòfics-polítics purs, no vehiculats a través d'un relat ficcional. Sembla imprescindible separar els tractats polítics de l'autèntica literatura. El veïnatge és molt estret, car, per exemple, segons la proposta, ens veiem forçats a distingir dins la producció d'un autor, com ara Plató, entre obres com la *República* o les *Lleis*, i els tractats, que no entren dins el camp acotat de la literatura universal. *Timeu* i *Críties*, obres amb argument o trama ficcional que les tractitzen com a relats, i, per tant, com a utopies literàries. Si, doncs, la necessitat de proposar una definició que ens ajude a definir per un terreny literari de límits no sempre precisos. Recordem Trousseau, a la seua *Historia de la literatura utópica*. Viajes a mundos *inexistentes*, ens en forneix una, convincent i operativa:

«Proponemos que se hable de utopía cuando, en el marco de la literatura (lo que excluye los tratados políticos), figura descrita una comunidad (lo que excluye la robinsonada), organizada según ciertos principios políticos, económicos, morales, que restituyan la complejidad humana».

vida social (lo que excluye la edad de oro y la arcadia), ya se presente como ideal que realizar (utopía constructiva) o como previsión de un infierno (la antiutopía moderna) y se sitúe en un espacio real o imaginario o también en el tiempo o aparezca, por último, descrita al final de un viaje imaginario, verosímil o no.»¹

Per tal d'ajudar a entendre'n la fesomia bo serà que recordem algunes de les característiques essencials repetides al llarg dels segles. Comencem per l'insularisme, car les utopies són localitzades en illes o llocs apartats i aïllats, desconnectats del món pròxim.

La planificació econòmica es caracteritza per la defensa d'una dedicació exclusivament agrícola i un sistema autàrquic, conseqüència de la fòbia al comerç i el menyspreu de l'or i els diners.

L'obsessió per imposar el domini de la raó, de la regularitat: hom hi constata una manifesta hostilitat al *desordre* de la naturalesa, per això no sols les ciutats planificades són d'una regularitat geomètrica implacable, sinó que la naturalesa, quan apareix, és domesticada, geometritzada (rius i canals rectilinis, terra quadriculada, parcel·lada i conreada, ...); fins i tot l'univers urbà, mineral, geomètric, distintiu de les obres coetànies no és tan sols resultat de l'evolució arquitectònica i urbanística actual, sinó també un ressò de la constant històrica de l'actitud antinaturalista.

L'organització politicosocial evidencia l'afany per un ordre estricte, inapel·lable i un col·lectivisme rigorós, que obliga, en la majoria d'obres, a la desaparició de la família: el Legislador, savi incontestat, i la inamovibilitat de les institucions i les lleis són els garants de l'estabilitat del règim, que fomenta la uniformitat social (no hi ha minories actives ni partits) i la igualtat dels ciutadans amb l'eliminació de les classes socials tradicionals, tot i que aquestes poden ser substituïdes per unes noves classes o castes, estrictament uniformitzades —i uniformades—, creades des del govern i amb l'objectiu d'acomplir les funcions assignades més que no de capitalitzar reivindicacions polítiques i socials. L'Estat exerceix un dirigisme i control estrictes: crea autòmats per a habitar aquella mena de ruscs geomètrics.

1. Raymond TROUSSON, *Historia de la literatura utópica. Viajes a países inexistentes* [*Voyages aux pays de nulle part. Histoire littéraire de la pensée utopique*, 1979] (Barcelona, Península, 1995), p. 54.

Les relacions individu-societat són determinades per aquest afany collectivista de què parlàvem: la felicitat individual, particular, és proscripida, en benefici de la felicitat col·lectiva, l'única possible, ja que l'utopia no és més que una partícula de l'entitat social que fins i tot ha de sentir horror per la solitud; l'Estat, precisament, se reserva l'activitat pedagògica per tal de formar els utopians en l'ortodòxia oficial des de la infància, és a dir, en la comunió col·lectiva i el menyspreu de la individualitat; els altres dos pilars de l'educació utopiana són generalment l'ascetisme (el luxe queda reservat només per a les cerimònies públiques) i l'activitat incessant, vista com a imprescindible per a mantenir tothom agrupat i ocupat (la ciutat utòpica és un rusc en activitat incessant).

Acabat aquest recorregut sumari per les característiques de la utopia és el moment d'apuntar, a manera de compendi o significat pregon, l'optimisme antropològic en què descansa: és una aposta per l'home, col·locat al centre del món, no sotmès a cap transcendència exterior, senyor del seu destí. La utopia, com molt bé sintetitza Trousson, no té religió, tendeix a *ser* una religió. Una religió, cal afegir, estrictament humana.²

Hem distingit la utopia literària del tractat o estudi polític. Però ens queda un altre veïnatge molt més complex d'esclarir: la ciència-ficció. El parentiu entre tots dos gèneres és extrem, tant que en algunes obres resultaria molt difícil decidir-se per incloure-les dins de l'un o de l'altre. Sense allunyar-nos gens de l'objecte del present estudi —l'obra de Llorenç Villalonga— podem recordar que *Andrea Vicitrix*, que nosaltres estudiarem com a mostra de la utopia —o millor, antiutopia— literària, ha estat inclosa per Antoni Munné-Jordà dins el gènere de la ciència-ficció.³ A més a més parlar de ciència-ficció ens duu, també, al món del meravellós i aquest es troba a tocar del fantàstic. Caldrà introduir-nos, doncs, per la tan fina línia fronterera que divideix la utopia i la ciència-ficció.

2. Cf. Raymond TROUSSON, *op. cit.*, ps. 21-50.

3. Antoni MUNNÉ-JORDÀ, *Estudi introductori a Narracions de ciència-ficció. Antologia* (Barcelona, Edicions 62, 1988), p. 22, on, a més a més, és qualificada també d'antiutopia. I *Introducció a Temps al temps. Antologia de contes de ciència-ficció* (Barcelona, La Magrana, 1990), p. 27.

Jean Gattégno en el seu estudi de conjunt sobre la ciència-ficció, *La science-fiction*, comença justament per advertir-nos, en la primera línia, que no n'hi ha cap definició satisfactòria. I, és clar, ell mateix tampoc no s'arrisca a donar-ne cap. Tanmateix sí que podem extraure'n pel nostre compte una, diguem-ne, pardefinició de l'anàlisi dedicada als fundadors, Jules Verne i H. G. Wells:

«Ecrivant des récits d'aventures, *extraordinaires* ou *romancées*, ils ont voulu que leurs lecteurs s'interrogent sur les apports et les conquêtes à venir de la science. La réflexion souhaitée pouvait certes demeurer sur le plan technique, ou s'élever aux considérations politiques, sociales et philosophiques, l'essentiel, qui est nouveau, c'est que la base de cette réflexion est toujours constituée par une hypothèse scientifique ou technique encore non vérifiée, elle même bâtie à partir d'un acquis récent de la technique.»⁴

No pot estranyar, per tant, que afirmi que la ciència-ficció naix amb la ciència i que hom no pot parlar-ne en sentit estricte —ni de *ciència-ficció* ni d'*anticipació científica*— mentre que no hi ha ciència, i fins i tot ciència aplicada. En conseqüència no pot ser anterior a la revolució científica i tecnològica del segle XIX. Més concretament encara, per a Gattégno l'autèntica ciència-ficció apareix amb l'obra d'aquests dos escriptors citats, sobretot H. G. Wells, que li dona la partida de naixement l'any 1895 amb *The time machine*.⁵

Antoni Munné-Jordà a les dues introduccions citades a sengles antologies de ciència-ficció recorre a una definició d'Isaac Asimov: «Una resposta literària als canvis científics, i aquesta resposta pot comprendre tota l'escala de l'experiència humana.»⁶

«El Correu de la Unesco» dedicat a la ciència-ficció, després d'advertir que els orígens se remunten a l'antiguitat, proposa una definició d'una amplitud tal que inclou no sols la utopia sinó també el fantàstic: es tracta d'un gènere literari l'àmbit del qual abasta el relat fantàstic (entre altres, sobre monstres o extraterrestres), l'*space opera* (una

4. Jean GATTEGGNO, *La science-fiction* (París, Presses Universitaires de France, 5a, 1992 [1a 1971]), ps. 9-10.

5. Cf. Jean GATTÉGNO, *op. cit.*, ps. 9-17.

6. Antoni MUNNÉ-JORDÀ, *Introducció a Temps al temps*, p. 7.

mena de *western* de l'espai), els viatges a través del temps, la colonització de l'espai, les catàstrofes, tota una gamma de relats utòpics i la predicció i extrapolació especulatives a partir dels simples fets científics.⁷ En aquest mateix número, Amit Goswami ens recorda la seua pròpia definició, on també considera la ciència-ficció un gènere literari preocupat d'ocupar-se dels canvis produïts en la ciència i en la societat, l'objectiu final del qual és revolucionar, revitalitzar, els models científics estàtics per tal de donar una nova visió més adequada i veritadera de la naturalesa.⁸

En totes les propostes aportades trobem els dos trets essencials: han de ser relats de ficció i s'han de basar en una trama argumental caracteritzada per la presència determinant de la ciència o d'una hipòtesi científica plausible. Però, també en totes, la frontera entre la ciència-ficció i la utopia és inexistent: la utopia és una branca més del frondós arbre de la ciència-ficció.

És el moment d'introduir la proposta de Todorov sobre aquest relliscós àmbit literari que va des de l'estrany fins al meravellós, deixant enmig el fantàstic. En síntesi, d'acord amb les seues conclusions, si el lector implícit «décide que les lois de la réalité demeurent intactes et permettent d'expliquer les phénomènes décrits» ens trobem en el domini de l'estrany; si, al contrari, «décide qu'on doit admettre de nouvelles lois de la nature, par lesquelles le phénomène peut être expliqué» som al regne del meravellós; i si dubta davant els fenòmens descrits, als qual no sap si donar-los una explicació natural o sobrenatural, rebutjada la interpretació allegòrica i *poètica*, penetrem en el món del fantàstic. Aquest moltes vegades sol ser de curta durada, el temps just necessari emprat pel lector implícit abans no ha decidit de donar una explicació racional o irracional als fets sorprenents; és a dir, de concloure en l'estrany o el meravellós.

Retornant al meravellós, el nostre centre d'interès, cal insistir en el fet que els elements sobrenaturals no provoquen cap mena de reacció especial, de manera que no és l'actitud respecte a aquests elements el

7. Cf. *Este número*, «El Correo de la Unesco» (novembre 1984), p. 1.

8. Cf. Amit GOSWAMI, *Ciencia y ciencia ficción. Una doble exploración de la realidad*, «El Correo de la Unesco» (novembre 1984), p. 4.

factor determinant, sinó la naturalesa mateixa. Aquest fet ens autoritza a diferenciar entre el meravellós pur i el meravellós justificat, en què «le surnaturel reçoit encore une certaine justification». Dins aquest segon tipus de meravellós és on hem d'incloure el nostre meravellós científic o ciència-ficció, al costat del meravellós hiperbòlic, el meravellós exòtic i el meravellós instrumental. Força emparentat amb aquest darrer, on descobrim «petits gadgets, des perfectionnements techniques irréalisables à l'époque décrite, mais après tout parfaitement possibles», en la ciència-ficció «le surnaturel est expliqué d'une manière rationnelle mais à partir des lois que la science contemporaine ne reconnaît pas».⁹ En realitat crec que seria més operatiu per a nosaltres ara ajuntar els dos tipus de meravellós explicats, l'instrumental i el científic, en un de sol que podríem justament anomenar ciència-ficció, car sembla raonable no fer diferències entre l'ús de màquines o lleis, plausibles però avançades a les possibilitats reals de la ciència del moment.

En efecte, la proposta de Todorov ens permet d'avançar amb la suficient garantia. En primer lloc possibilita la diferenciació entre l'estrany, el fantàstic i el meravellós, dins el qual hem inclòs la ciència-ficció (per a nosaltres, recordem-ho, engloba els seus meravellós instrumental i meravellós científic). El fort veïnatge no justifica la identificació.

En segon lloc ens descobreix el tret definitori del meravellós —i, per tant, de la ciència-ficció—: el narrador estableix un pacte amb el lector en el qual no és possible el dubte davant una realitat ficcional oferta des de l'inici com a no pròxima, no interpretable des del nostre codi de versemblança racional quotidiana. Ens exigeix el pacte del somni, de la il·lusió, de l'oblit momentani de les resistències de la raó davant uns esdeveniments que trenquen les barreres de la nostra lògica. La peculiaritat de la ciència-ficció dins el domini del meravellós rau en la característica apuntada per Todorov: és un meravellós justificat. És a dir, els fets xocants, sorprenents, a diferència del meravellós pur, no són presentats com a *normals*, habituals, sinó justificats

9. Tzvetan TODOROV, *Introduction à la littérature fantastique* (París, Seuil, 1970), ps. 28-62.

pels avenços de la ciència. És la diferència entre la catifa voladora d'un relat meravellós pur i una màquina encarregada de congelar i retornar a la vida les persones després d'anys de mortes. Tan significativa és aquesta divisòria interna dins el meravellós que molts dels relats de ciència-ficció en l'origen han deixat de ser-ho amb el transcurs dels anys, i de vegades no gaires: pensem en els primitius coets per a anar a la lluna o en els submarins o en tants i tants aparells i màquines, que convertien les històries on apareixien en relats de ciència-ficció, actualment assumits dins la plena normalitat, si no ja depassats i arcaics. Sí, els relats de ciència-ficció es caracteritzen per establir un pacte efímer, vàlid per als lectors estrictament coetanis. Els lectors del futur podran trobar-se ja en condicions, segons la velocitat amb què avança la ciència en aquest camp, de no poder llegir alguns d'aquests relats anteriors més que com a literatura *normal* o d'aventures.

Així, doncs, si el tret definidor de la ciència-ficció és precisament la presència d'aquests artefactes o lleis avalats per la ciència de l'avenir; si, a més a més, no val la pena confondre i barrejar la ciència-ficció amb el fantàstic o l'estrany, resulta més assequible marcar les distàncies també entre la ciència-ficció i la utopia. Si bé és cert que des del segle XIX i, sobretot, al llarg del segle XX la visió utòpica d'unes presumptes societats idíl·liques inclou la incorporació d'aquests artefactes propis de la ciència-ficció, crec que sempre manté una característica fonamental que ens permet de diferenciar tots dos gèneres: en la utopia l'essencial és la planificació política, social, econòmica i moral, mentre que l'element imprescindible en la ciència-ficció no pot ser més que la presència determinant de la ciència, de la ciència futura més exactament. No importa que compartesquen algunes característiques —com ara els artefactes i les lleis científiques i la ucronia o situació usual de la història en el temps futur, freqüent en la utopia contemporània—, concurrència habitual en les relacions entre els diversos gèneres literaris, sinó l'èmfasi dipositat en cadascuna, que la transformi en capital o accessòria. Per això *Brave new world*, d'Aldous Huxley, o *Mil nou-cents vuitanta-quatre*, de George Orwell, per posar uns exemples ben coneguts, pertanyen, segons la nostra proposta, a la utopia —en realitat a l'antiutopia—, tot i que solen fi-

gurar en les històries de la ciència-ficció. En el vast món literari les fronteres no solen ser precises, només podem esforçar-nos per resseguir-les.

DE LA UTOPIA A L'ANTIUTOPIA

Els orígens de la utopia s'eleva fins a l'antiguitat, presidida per un nom propi: Plató. Abans Trousson,¹⁰ a qui seguim en aquest breu recorregut històric, cita alguns precursors (Antístenes, Aristòfanes, ...) i després alguns successors, però tota una enorme època, des dels orígens fins al Renaixement, és marcada pel gran filòsof grec. Ja hem comentat a l'inici que el Plató que a nosaltres ens interessa de manera especial, d'acord amb la definició proposada, és l'escriptor de *Timeu* i de *Críties*, tot i que resulta molt difícil, per no dir impossible, prescindir totalment de la consideració com a obres de referència de la *Reública* i les *Lleis*, purs tractats polítics, però d'extraordinària influència en la història de la utopia.

Entre l'antiguitat grega i el Renaixement, a falta de creacions utòpiques, la major aportació arriba de la tradició judeocristiana. Al món antic la concepció del temps és cíclica i la visió de la història de la humanitat és la noció de l'etern retorn. Per contra, el concepte del temps bíblic és lineal, continu. D'ara en avant les utopies deixarien de mirar cap al passat en cerca de la ciutat ideal, com l'Atenes de *Timeu* i de *Críties*, per a confiar en el futur. Havia arribat la visió occidental de la història de la humanitat.

La utopia moderna s'origina en el *Quattrocento* amb autors com Leon Battista Alberti i Antonio Averlino, *Filarete*. Però trobarà l'autor i l'obra cimers en el *Cinquecento* amb Thomas More i la seua *De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia* (1516), fita clau de la història del gènere. Fins a les acaballes del Renaixement només apareixeran dues noves grans utopies, originals i no simples epígons: Tommaso Campanella escriu en la presó l'any 1602 *la Città del Sole*, que, reelaborada en llatí, es va publicar l'any 1623 amb el títol *Civitas*

10. Cf. Raymond TROUSSON, *op. cit.*, ps. 13-15 i 55-332.

Solis; Francis Bacon deixa inacabada l'any 1621 *New Atlantis*, publicada en llatí sis anys després. Aquest últim marca també un punt d'inflexió en la trajectòria de la utopia. En lloc d'un ideal estàtic de perfecció, tal com proposaven els antecessors, Bacon planifica unes millores en les condicions de vida com a conseqüència de la confiança en el progrés de la ciència i el mètode experimental. El Renaixement hi aportava els dos pilars de la seua revolucionària transformació de la mentalitat: la raó i l'antropocentrisme.

El segle XVIII és també una època de transcendent innovacions. D'una banda, gràcies a *Gulliver's Travels* (1726), de Jonathan Swift i als fragments utòpics de *Le Philosophe anglois, ou Histoire de Monsieur Cleveland* (1731), de l'Abbé Prévost, es mostra per primera vegada una visió negativa de la societat utòpica, la cara oposada al cofoi espectacle utòpic tradicional. De l'altra, ara naix la utopia en el temps o ucronia. Després d'alguns precedents, l'autor decisiu és Louis-Sébastien Mercier, autor de *L'An 2440. Rêve s'il en fut jamais* (1771, versió definitiva 1786). Havia sorgit la ucronia, una de les màximes aportacions del segle XVIII, destinada a substituir la utopia en l'espai i convertir-se en el model preferit pels utopistes moderns. El comú denominador de les visions utòpiques d'aquest segle d'or del gènere és la confiança extrema dipositada en l'excel·lència de les institucions.

La utopia del segle XIX participa de l'entusiasme general pels avenços de la ciència i la revolució industrial i tècnica aportada. Una major felicitat material era possible i les propostes utòpiques se'n fan ressò, al costat, és clar, de l'essencial ascens moral. La utopia s'impregna de les il·lusions en la ciència, la confiança en el progrés i l'esperança en la igualtat i justícia socials. Assistim a l'explosió de les utopies socialistes, tan abundants en el període comprès entre 1860 i 1914. Però cal advertir que també hom constata en alguns autors la manca de la mateixa confiança en els fruits del progrés científic. Una posició que quallarà uns anys més tard en les terrorífiques planificacions antiutòpiques del segle XX.

Ja des de l'inici immediat del nostre segle hom descobria el distanciament operat en alguns autors respecte al confiat optimisme en el progrés científic continu: Daniel Halévy, Anatole France, Bernhard Kellermann. Durant el segle XX l'anterior esperança dipositada

en la ciència i en la tecnologia, agents decisius en el procés d'alliberament de l'individu dels treballs inhumans i de les grans diferències socials, va transformant-se en desassossec i por: l'home esdevé cada dia més oprimat per una tecnologia omnipotent, esclavitzadora. No ha pujat a la categoria de déu, només ha canviat a robot humà. Les dues grans guerres mundials accentuen la crisi de valors dominants i estimulen la revolta contra una ciència que ja ha mostrat de manera inequívoca l'altre vessant, el destructiu. La utopia, portaveu de les inquietuds del seu temps, ara s'obre també a l'exposició dels temors davant la possibilitat, comprovada, de l'aplicació destructora de la nova tecnologia. D'altra banda, la realització d'una nova societat pretesament més igualitària i justa pot comportar l'anorreament de la individualitat. El preu de la *felicitat* sembla massa car. L'antiutopia era inevitable.

L'antiutopia s'oposa a la seua matriu, la utopia, en l'essència, és a dir, en la intenció. En paraules de Trousson: «en lugar de felicidad, desesperación y miserabilismo; el fin del hombre y no ya su plenitud; ya no propuesta optimista, sino advertencia ante la suerte de quienes se dejen coger en los señuelos de los utopistas».¹¹ La cita triada —de N. Berdjàev— per Aldous Huxley per a encapçalar *Brave new world* no pot ser més explícita:

«Les utopies apparaissent comme bien plus réalisables qu'on le croyait autrefois. Et nous nous trouvons actuellement devant une question bien autrement angoissante: Comment éviter leur réalisation définitive...? Les utopies sont réalisables. La vie marche vers les utopies. Et peut-être un siècle nouveau commence-t-il, un siècle où les intellectuels et la classe cultivée rêveront aux moyens d'éviter les utopies et de retourner à une société non utopique, moins *parfaite* et plus libre.»

En efecte, hem passat del somni utòpic al malson utòpic. L'objectiu ja no és assolir aquelles somniades societats perfectes, ara la meta és defugir-les. El poder omnímode de l'Estat, el sistema totalitari, no és ja font d'una òptima organització social, sinó d'opressió de l'individu, i el progrés científic i industrial, més que no contribuir a l'alli-

11. Raymond TROUSSON, *op. cit.*, p. 311.

berament de les persones, ajuda a esclavitzar-les. El paradís en la terra ha esdevingut un infern.

A part discrepàncies sobre la primera antiutopia coneguda —per exemple: *The Machine stops* (La màquina s'atura) (1909), d'E. M. Forster, segons Jean Gattégno, o *Nosaltres* (1924), d'E. Zamiatine, segons Raymond Trousson— i a banda els precedents, que arrenquen, com hem vist adés, ja del segle XVIII, l'antiutopia és un producte genuïnament del segle XX. Gattégno destaca les característiques bàsiques de l'antiutopia presents a l'obra de Forster: la Màquina totpoderosa, el déu dels nostres dies, que deshumanitza l'home; una societat degenerada i sotmesa al caprici d'un Comitè Central que organitza des de l'eutanàsia fins a la falsificació de la història.¹² Per a Trousson, *Nosaltres*, de Zamiatine, presenta per primera vegada una visió de la societat que conté els elements constituents característics de l'antiutopia: totalitarisme, embrutiment per massificació, mort dels valors i pregonia tecnificació. A més a més incorpora els *mefi*, els membres individualistes refractaris a la uniformització i defensors del contacte amb la naturalesa, una de les constants futures del corrent antiutòpic.

Igual que en el passat es valia del viatge imaginari per a vehicular la història del relat, la utopia coetània sol anar unida a la ciència-ficció, car el gran desenvolupament científic permet concebre unes societats tecnològicament molt més avançades. Però cal recordar-ho: mentre el relat de ciència-ficció centra l'interès en les aportacions, més o menys immediates, del progrés científic (nous artefactes o noves lleis), que, ben cert, caracteritzen aquest nou món, a la utopia sobretot li interessa el retrat políticsocial d'aquest nou món, les conseqüències de l'ús incontrollat del potencial tecnològic. És clar que cal admetre també, com ha quedat assenyalat en el punt anterior, l'existència d'obres frontereres, en les quals resulta ben difícil de destriar un objectiu de l'altre.

Tot sembla indicar que amb l'antiutopia el gènere ha arribat a un punt de mutació. Com molt bé sintetitza Trousson, l'epopeia social ha estat substituïda per la reflexió sobre l'avenir de l'individu, vull dir de l'individu genèric, de l'espècie humana.¹³

12. Jean GATTÉGNO, *op. cit.*, p. 42.

13. Cf. Raymond TROUSSON, *op. cit.*, p. 331.

Al costat d'aquesta pregonera transformació, el segle XX aporta una important metamorfosi de l'estructura tradicional de la història: hom abandona el fins aleshores imprescindible visitant, coartada narrativa per a poder explicar amb detall l'organització del desconegut país, per fer-hi entrar directament el lector i, a més a més, hi incorpora els membres dissidents que el qüestionen.

Tanmateix, l'antiutopia no és el model exclusiu que revesteix el gènere en els nostres dies. A l'antiutopia li ha eixit la resposta: l'anti-antiutopia. Des de la dècada dels anys setanta la utopia positiva ecològica ha reconnectat amb els afortunats països visitats antany. Es tracta d'autors com ara Ernest Callenbach, amb *Ecotopia* (1975) o Jacques Sternberg, amb *Mai 86* (1978). A la mirada catastrofista que l'antiutopia llança sobre el nostre avenir immediat, la nova reacció utòpica proposa la il·lusió d'una salvació factible, sempre i quan tornem a una relació respectuosa amb la naturalesa i amb el propi individu i abandonem una societat artificial i frenètica, *maquinitzada*, deshumanitzadora i mercantilista. La societat de consum és una trampa mortal que cal capgirar abans que siga tard.

Al capdavant, la utopia segueix fidel al mòbil original: il·lusionar l'home en la conquesta d'una vida plena, fer-lo senyor del seu destí, ajudat pel raciocini i la convenient aplicació de les descobertes científiques. Ara, en paraules de Trousson, «la utopía de hoy, desengañada, intenta una vez más determinar las condiciones de una vida social justa y fructífera, con lo que sigue siendo el bastión más seguro del antropocentrismo. Al menos en eso no ha cambiado en veinticinco siglos».¹⁴

HUXLEY, ORWELL, ... I ANATOLE FRANCE

Llorenç Villalonga ha advertit públicament la seua obra de referència pròxima a l'hora de concebre *Andrea Vicitrix*. En la *Introducció* ens diu literalment que la seua novella «es decanta fonamentalment de *Brave New World*». I dins el món diegètic de la seua obra

14. Raymond TROUSSON, *op. cit.*, p. 15.

apareixen contínues referències explícites a l'esmentada novel·la d'Al-dous Huxley. Ara bé Villalonga ho ha expressat molt justament, car la referència de *Brave new world* és «fonamental», sí, però no única. I, entre les diverses lectures del gènere, no costa de descobrir la presència destacada de *Mil nou-cents vuitanta-quatre*, la novel·la de George Orwell. Crec, doncs, que serà molt convenient dedicar una atenció especial a aquestes dues novel·les mestres de la utopia, o més justament antiutopia, del nostre segle.

El tercer autor citat, Anatole France, és un dels punts de referència ineludibles a l'hora d'explicar la formació de Villalonga, però a més a més, tal com ja hem pogut comprovar línies abans, és també un conreador de la utopia d'especial interès. En primer lloc perquè, situat al període de canvi de segle, ofereix una producció impagable per a comprovar en un mateix autor el pas de la utopia a l'antiutopia; en segon lloc perquè elabora un tipus estructural de relat utòpic intercalat, com un capítol més, dins una obra globalment no utòpica, model que com tot seguit veurem, és també utilitzat per Villalonga a *Lulú regina* (1972); i en tercer lloc perquè, igual que ocorre amb la resta de novel·les de Villalonga, l'estudi del seu mestre ens forneix una valuosa ajuda per a entendre millor la incursió utòpica villalonguiana.

Anatole France, escriptor admirat per Huxley, dada interessant, va fer tres incursions pels dominis de la utopia: el capítol 17 d'*Histoire contemporaine IV. Monsieur Bergeret à Paris* (1901),¹⁵ el capítol «Par la porte de corne ou par la porte d'ivoire» de *Sur la pierre blanche* (1905) i l'última part, «Les temps futurs. L'histoire sans fin», de *L'île des pingouins* (1908). Autor d'una producció repartida entre la novel·la d'idees i la novel·la de tesi o, si ho preferim amb paraules de Michel Raimond, de «une sorte de conte idéologique»,¹⁶ era un intel·lectual de característiques molt singulars. Pessimista i ferm defensor de la concepció conservadora de la Història, creu que l'home és fatalment condicionat per la pròpia biologia i la humanitat destinada al cicle de l'etern retorn: naixement-maduresa-desaparició. Però

15. Cite sempre, ací i en tot l'article, per les edicions de les obres en llibre i no per l'any de redacció o d'edició en fulletó a la premsa.

16. Michel RAIMOND, *La crise du roman. Des lendemains du Naturalisme aux années vingt* (París, José Corti, 4a 1985 [1a 1966]), p. 80.

aquest pessimisme i la desconfiança insuperada en la capacitat de criteri personal i d'esforç alliberador de la massa social no li van impedir un activíssim compromís politicosocial, que el dugué, per exemple, de la coratjosa implicació en l'afer Dreyfus, al costat dels dreyfusards, a l'afiliació en el partit socialista francès i la col·laboració, després de la Primera Guerra Mundial, amb els socialistes i comunistes. Com un pessimista irreductible com ell podia vèncer el seu elitista menyspreu de la massa per a lluitar per un futur millor? France era sobretot un genuí representant de l'humanisme moralista. La ironia i la tolerància atemperen el seu desdeny, i el pessimisme i conservadorisme de fons són contrarestats per l'afany pedagògic del moralista. France s'auto-proclama sentinella del seu temps i la seua obra és un incansable, apassionat i desesperat crit d'alerta sobre els errors del present i l'alarmant perill del futur. I precisament ací, en l'anticipació de l'avenir de la humanitat, és on apareix, oportuna, la utopia. El moralisme adoctrinador fatalment li havia de despertar l'interès no sols per la realitat del present sinó també per la iminent.

El capítol utòpic inclòs a *Monsieur Bergeret à Paris* no és pròpiament, si ens atenem a la nostra definició proposada a l'inici, una utopia, perquè no és un relat. És la simple exposició de M. Bergeret a la seua filla d'una societat futura més justa i igualitària, tal com ell la preveu. És, doncs, un tractat molt breu, gairebé un apunt. Hi descobrim una de les constants del gènere en el segle XX, tal com ja ha quedat assenyalat: la incorporació de la ciència i la tecnologia. Així, en la visió de M. Bergeret, el progrés de la indústria aportarà algun assuaviment dels costums i l'electricitat transformarà la màquina, fins aleshores cruel per als treballadors, en amiga. L'organització politicosocial es caracteritza per la implantació del collectivisme, la desaparició de la propietat privada (l'Estat és l'únic propietari) i l'eliminació de les classes, fins i tot desapareix el salari, car les relacions econòmiques es basen en l'intercanvi de béns. Anatole France, emportat per una rauxa d'entusiasme, aposta per la necessitat del somni utòpic, però ni aleshores s'abandona totalment a l'optimisme: al costat de la felicitat i de l'alegria romandrà el mal moral i físic, car felicitat i dolor pertanyen per igual a la naturalesa humana.

El capítol de *Sur la pierre blanche* és un relat metadiegètic o se-

gon, assumit per un personatge, Hippolyte Dufresne. Ens situa en l'any 2270, el 220 de la Federació Europea. De nou l'avenç tecnològic va unit al progrés de la societat: hi apareixen fonògrafs (substituts dels llibres), aeròstats, tramvies i autos veloços i, és clar, l'electricitat. La planificació politicosocial ve marcada pel triomf del proletariat, organitzat en una Internacional, i l'establiment del socialisme, gràcies al qual s'ha aconseguit la reunió dels pobles, l'eliminació de la guerra i fins i tot, pel que sembla, del Govern, a més a més de l'abandó de l'herència i de la moneda, un dels tabús més arrelats de la història utòpica. Però aquesta societat no persegueix l'igualitarisme sinó cobrir les necessitats legítimes de cadascú. En l'àmbit de les relacions cal destacar la substitució del matrimoni per la unió lliure i la generalització del treball femení. La religió no és eliminada, sinó que s'obri la llibertat de culte. Proposta utòpica positiva, però menys entusiasta encara que l'anterior, car, igual que en aquesta, la felicitat absoluta no serà possible, perquè al capdavant la naturalesa humana no permetrà l'alliberament de les passions. A la fi de la novella, en la versió definitiva de 1905, el personatge Jean Boilly adverteix que la raça humana serà superada per éssers més reeixits, que ni la recordaran. Concepció utòpica que, com encertadament recorda Marie-Claire Bancquart, ens retorna a la reflexió franciana sobre el pes determinant de la biologia, que «enveloppe dans un cycle de fatalité les efforts que l'homme peut faire en vue de progresser».¹⁷

El pessimisme íntim d'Anatole France, que fins ara havia acolorit les planificacions utòpiques, aflora, contundent, en l'última part de *L'île des pingouins*. L'antiutopia desplega el retrat terrorífic davant els nostres ulls. En aquesta illa, tribut a l'insularisme tradicional del gènere, France explicita l'escepticisme pregon en la naturalesa humana, concebuda sota el principi cíclic de l'etern retorn. La societat es troba en la darrera etapa: ha triomfat el capitalisme industrial i tot està dominat pels interessos dels trusts, que han esborrat el record dels antics models aristocràtics i democràtics. Aquests monopolis industrials han imposat la seua concepció de la vida, un món dominat

17. Marie-Claire BANCQUART, *Introduction* a Anatole FRANCE, *Oeuvres*, III (París, Gallimard, 1993), p. LV.

per les màquines i l'afany productiu, de resultats catastròfics: megalòpolis de quinze milions d'habitants d'edificis de trenta o quaranta pisos i soterranis profunds, il·luminació tothora de la llum dels focus, ja que el Sol no pot travessar el fum de les fàbriques, pluja eterna de sutja i guspises de les fàbriques, aire sense oxigen, que obliga a respirar aire artificial, productes alimentaris sintètics, que originen problemes en l'estómac i en el cervell. La vida en aquest medi només podia dur a l'augment progressiu dels alienats i a la multiplicació dels suïcidis, molts en circumstàncies cruels i estranyes, prova de la perversió de la intel·ligència i la sensibilitat. A aquesta situació quotidiana s'afegeixen periòdicament les catàstrofes causades pel maquinisme dominant.

L'organització social descansa en dues classes. Dalt de tot, la reduïda minoria dels rics. I la resta, subdividida al seu torn en dues subclases molt marcades: els empleats de comerç i banc i, a sota de tot, els obrers de les fàbriques, immersos en una degeneració física i intel·lectual creixent, car els patrons contracten els menys intel·ligents, incapaços de defensar els seus drets. De fet, l'Estat reposa en dues grans virtuts públiques, el respecte pel ric i el menyspreu del pobre, i en una màxima, l'exaltació de l'activitat productiva de riquesa material. O millor encara, l'exaltació de l'activitat per l'activitat, ja que els rics mateixos són incapaços d'aturar el ritme frenètic de dedicació productiva. De fet, a pesar dels diners, molts porten una vida austera, amuntegant capital. No hi ha més déu que el diner ni més religió que la riquesa. De fet les religions han desaparegut, substituïdes per *sorciers* ignorants i supersticions. És el món de la superxeria. Però el *progrés* no ha pogut assolir tan sols ni l'adequat funcionament de l'economia ni la supressió de la dissidència. La superproducció, sempre creixent, a desgrat de l'avantatge de trencar la força obrera en oposar els vaguistes als aturats, no fa sinó mostrar la crisi de la societat superindustrialitzada i amenaçar-la de mort. Una amenaça que s'encarrega d'acomplir una parella d'anarquistes, que, utilitzant explosius atòmics, destrueixen la capital. La resta del país retorna a la prehistòria i inicia una vegada més el cicle de la civilització. L'obra acaba amb les mateixes paraules amb què començava aquesta última part, el cicle s'ha tornat a tancar.

En el transcurs que no arriba als deu primers anys del segle hem passat de la utopia positiva a la negativa en un mateix autor. El segle XX es mostrarà, en general, incapaç de seguir somiant en futures societats benaventurades. L'ús dels avenços científics i tecnològics, lluny de despertar l'entusiasme confiat del segle anterior, només podien infondre temor i aprensió. Els règims totalitaris, esprovats sobre la realitat de cada dia, tampoc no deixaven massa oportunitat a l'esperança. Les dues guerres mundials foren el despertador definitiu.

Aquest corrent de l'anticipació utòpica negativa qualla en dues novel·les paradigmàtiques, l'espill on invariablement s'han hagut de mirar els conreadors del gènere des dels anys quaranta. És clar que Huxley i Orwell també han pogut inspirar-se en obres precedents, com ara la ja esmentada *Nosaltres*, de Zamiatine —i no val la pena oblidar l'interès de Huxley per Anatole France—, però *Brave new world* (1932) i *Mil nou-cents vuitanta-quatre* (1949) són els punts de referència ineludibles de la utopia coetània.

L'anticipació de Huxley presenta una llarguíssima projecció de sis segles —ens trobem a l'any 632 després de Ford (de l'industrial automobilístic Henry Ford)—, més que suficient per a arribar a un món radicalment transformat. Tots els estats actuals han donat pas a un sol Estat Mundial i a unes quantes zones salvatges de reserva. El govern correspon a deu interventors mundials, un dels quals resideix a Europa Occidental, lloc on se situa la història de la novel·la. El sistema actual és conseqüència de la Guerra dels Nou Anys, començada el 141 d. F. Recordem-ne les característiques definitòries seguint els apartats vists en el punt primer. L'economia està basada en el collectivisme i la superindustrialització, que exigeix un consumisme salvatge, de tal manera que les reparacions arriben a ser considerades antisocials. L'Estat s'encarrega de totes les necessitats de l'individu a tots nivells: treball, casa, transport, educació... La raó de ser de l'Estat és la plena eficàcia en la resolució de les necessitats materials.

De l'organització politicosocial destaca el règim dictatorial, que ha imposat un sistema totalitari amb un partit únic. No hi ha classes socials, almenys tal com les coneixem, sinó divisió de la societat en cinc castes: Alfa, Beta, Gamma, Delta i Épsilon, d'excel·lència decreixent per aquest ordre. Són el resultat de l'aplicació del sistema indus-

trial de producció en cadena, d'invenió fordiana, a la biologia. La fecundació artificial imposada no sols controla la producció per sexes —homes, dones i hermafrodites—, sinó que predestina cada individu a una casta i cada casta a un tipus de treball. I encara més: sols els Alfa són individuals, perquè els membres de les altres castes són creats, gràcies al mètode Bokanovski, en grups uniformes, estandarditzats, com enormes conjunts de bessons, destinats a realitzar, tots plegats, un mateix i determinat treball, per al qual han estat predestinats i condicionats. No cal dir que les fàbriques més importants de l'Estat són aquests laboratoris de fecundació i condicionament.

Les relacions de l'individu amb la societat vénen marcades per la voluntat omnipotent de l'Estat. A més a més de la predestinació des de la incubadora, l'Estat va perfilant l'educació social des de la infància seguint els mètodes de la hipnopèdia i del condicionament neopavlovà. El primer, eficaçíssim, comença des de la incubadora i segueix durant la infantesa i joventut, quan les consignes oficials són infiltrades en la ment per repetició durant el son. Les diferències de naixença són, doncs, assumides i mantingudes al llarg de tota la vida, fins i tot cada casta vist amb un color propi identificatiu. Només als Alfa, els éssers superiors, se'ls atorga capacitat d'elecció. No pot estranyar, doncs, la condemna de la família i de la monogàmia. Es considera una obscenitat parlar de pares i mares, de l'època vivípara. La cèl·lula familiar no té cap paper en aquesta societat *estatalitzada*. No està benvist mantenir relacions monogàmiques i ni tan sols relacions emocionals perllongades. El sexe és absolutament separat dels sentiments. De fet, les copulacions són lliures i fomentades sense restriccions. El model de relació normal exigeix que no hi haja ni emocions ni sentiments ni duració. Les relacions estables de parella són insuportables per a una societat basada en el gregarisme, l'odi a la solitud i la prohibició de les diversions personalitzades. La vida diària de les castes baixes consta de set hores i mitja de treball (no menys perquè no sabrien què fer del temps lliure), soma (la droga narcòtica, euforitzant i agradablement al·lucinant), jocs (un dels més celebrats és el de l'orgia-porfia), copulació sense restriccions i sensorama (el cinema evolucionat, que permet oïr, escoltar, veure, palpar i sentir emocions). El llibre era malvist perquè potenciava l'hàbit solitari de la lectura. El resultat és un poble d'esclaus, educats i contro-

lats per l'insalvable mecanisme deformador que componen el Ministeri de Propaganda, els directors dels periòdics i els ensenyants. La compartimentació de la vida social per castes, rigorosa i total, des dels vestits fins als mitjans de transport o, fins i tot, els diaris, específics per a cada casta, no ofereix escletxes, ni tan sols per dalt de la piràmide, car els Alfa, a pesar dels privilegis, tampoc no poden escapar a un destí traçat des de les manipulacions de la incubadora.

Després de la Guerra dels Nou Anys el control de la ciència és un dels objectius primordials de l'Estat. Abans hom creia que el progrés científic podia seguir desenvolupant-se indefinidament, sense cap altra consideració. El coneixement era el bé suprem i la veritat el màxim valor. Però Ford ja va fer molt per substituir l'èmfasi en la veritat i la bellesa per la comoditat i felicitat. La producció en massa exigia aquest canvi d'idees. Avui es considera que la veritat és una amenaça i la ciència, un perill que cal controlar dins l'ortodòxia i limitar-ne les investigacions. Al mateix temps hom ha reeixit a compartimentar-ne els coneixements i l'especialització, de manera que esdevé impossible una concepció humanista de la ciència. L'ús *ortodox* de la ciència ha produït des de la procreació humana en cadena fins a ciutats dominades per edificis colossals, des de la *maquinització* de la vida fins a la producció dels mitjans tecnològics necessaris per a la felicitat: senso-rama, taxicòpter, coets per a viatjar en la Terra, helicòpters i avions particulars, trens monorails i l'imprescindible soma. I ha aconseguit substituir els aliments naturals pels sintètics: galetes panglandulars, succedani vitaminat de bou, etc.

En aquest món fèrriament reglamentat, controlat i estable tothom és feliç a canvi d'eliminar les emocions, les ambicions (cadascú sap el lloc social que li pertoca). Civilització és esterilització. Hom no coneix la vellesa (la medicina garanteix la joventut fins als seixanta anys) ni hom tem la mort (molt ràpida i confortable, gràcies al soma, en perdre la joventut). I, com que no hi ha pèrdua de les forces ni dels desitjos, la funció consoladora de la religió no és necessària. Ni religió ni Déu, incompatible amb el maquinisme, la medicina científica i la felicitat universal.

Tanmateix no hi manquen els dissidents. Els interns, impermeables a la formació propagandística de l'Estat, i l'extern, el Salvatge,

criat a una de les reserves dels indis nord-americans. Però la insubordinació acaba en l'exili a una illa i el suïcidi del Salvatge. No hi ha alternativa entre el món feliç de la utopia i el primitivisme del poblat indi. En el pròleg escrit per Huxley quinze anys després, l'autor, ara més esperançat, o més equànim, reivindica una eixida possible i desitjable: la possibilitat del país del seny. És a dir, el retorn a una utopia ben entesa, clàssicament entesa.

A diferència de *Brave new world*, la novel·la d'Orwell planteja una anticipació de molt menor abast, només trenta-cinc anys des de la publicació l'any 1949. Però en aquest breu lapse el món ha sofert canvis radicals. Tots els Estats han quedat reduïts a tres: Oceania, Euràsia i Àsia Oriental, tres noms diferents per a un mateix sistema polític. La història de la novel·la transcorre al primer, que engloba les Amèriques, les illes de l'Atlàntic (incloses les Illes Britàniques), Australàsia i la banda sud de l'Àfrica, constituït arran de la Revolució comandada pel Socang (Socialisme anglès), provinent de l'antic Socialisme.

L'economia es basa en el collectivisme propi d'un règim autoproclamat socialista. La propietat privada ha desaparegut i la responsabilitat econòmica està en mans de l'Estat, que la planifica seguint els plans triennals a la cerca de la productivitat creixent, el màxim objectiu. Tanmateix el collectivisme no significa la propietat social real ni la desaparició de les diferències econòmiques, perquè al capdavant les propietats han passat del poder d'un amo particular al poder d'un collectiu tancat, el Partit. És un collectivisme oligàrquic. Però, en contrast amb els resultats obtinguts a la novel·la de Huxley, el funcionament de la maquinària econòmica només és un èxit en la distorsió propagandística oficial. La realitat mostra una cara molt diferent: escassetat i racionament. Els habitatges són vells, reduïts, bruts, esbalandrats; l'alimentació insuficient i immenjable (tot està racionat, llevat de la ginebra sintètica); els vestits, uniformes i cars. Una situació de misèria generalitzada, de la qual només escapen l'esquifit nucli de privilegiats que controlen el poder (el Partit Intern).

La Revolució ha implantat un sistema dictatorial dirigit pel Gran Germà, l'únic supervivent de les grans purgues de la dècada dels anys seixanta, que li permeten desfer-se de tots els altres líders primitius de la Revolució, acusats de traïdors i contrarevolucionaris, llevat de

Goldstein, amagat en un lloc desconegut i responsable del moviment clandestí d'oposició. Tanmateix cap dels dos no apareix mai en públic i, en última instància, el Gran Germà i Goldstein, plausibles recreacions ficcionals de Stalin i Trotski, no semblen més que convenients figures inventades pel Partit Intern per a simular davant la societat la lluita entre el Bé i el Mal. Goldstein no és més que la invenció, figurada i controlada, del perill interior contra el sistema, necessari per a mantenir cohesionat el país i desarborar i impedir l'autèntica oposició. De conjurar l'amenaça exterior ja se n'encarrega la planificada i igualment controlada guerra permanent, ara contra Euràsia ara contra Àsia Oriental. La vida social és definida pel gregarisme i la divisió en castes o noves classes socials: el Partit Intern (un 2 % de la població), el Partit Extern (un 13 %) i el proletariat (85%). El poder és controlat pel P. I., els membres del qual gaudeixen d'una sèrie completa de privilegis (des de cases noves i esplèndides en barris exclusius, fins a l'abundància de qualsevol bé de consum), una mena de nova aristocràcia; el P. E., tot i la separació de la massa amorfa, es troba molt per sota del nucli de poder i sense privilegis; el proletariat és reduït gairebé a la categoria d'animals, controlats i inofensius dins els seus barris. Però no són diferències de naixença, car l'Estat realitza un examen als setze anys per a distribuir els membres en cada estament. A desgrat de les proclames del Partit reiterant l'alliberament de la plebs de l'opressió capitalista anterior a la Revolució, els proletaris són considerats de naturalesa inferior i condemnats a viure d'acord amb el seu codi ancestral en un món al marge, però vigilat. Un eslògan del Partit sintetitza la situació: «Els proletaris i els animals són lliures». Els membres del P. E., prou intel·ligents com per a ser perillous, són el centre de tot l'aparat repressiu estatal. Només hi ha, doncs, dues castes que compten, les úniques els membres de les quals estan obligats a marcar el seu rang amb el vestit (la granota negra per als del P. I. i la granota blava per als del P. E.).

Les relacions personals no poden ser més representatives d'un Estat que ha fet del control i manipulació de les masses l'objectiu principal del govern. Hom està creant una llengua artificial, la novoparla, amb la finalitat de controlar el pensament dels ciutadans. Ja que les persones expressem els conceptes amb paraules, els tècnics han ideat

la novoparla, llengua que facilita l'expressió de les idees ortodoxes i que ni tan sols permet imaginar pensaments heterodoxos, car, llevat de la incorporació d'unes poques paraules necessàries, el mètode seguit consistia en l'eliminació progressiva de totes les paraules indesitjables, que reproduïssen conceptes i pensaments prohibits. Hom preveu que la novoparla suplantará la parlavella l'any 2050 i aleshores l'heretgia serà materialment impossible. Mentrestant l'aparat repressiu ja procura sufocar qualsevol intent de discrepància: la Policia del Pensament (policia, diguem-ne, política o ideològica), xarxa completa d'espionatge, censura omnipotent i omnipresent, exercicis de reafirmament en l'ortodòxia (com la cerimònia diària dels Dos Minuts d'Odi contra Goldstein). Tota l'acció de l'Estat va encaminada a destruir la personalitat individual: l'individualisme està malvist (fins i tot té un nom en novoparla: *viaindiv*), per això hom fomenta les distraccions col·lectives, la fecundació artificial i educació dels infants a les institucions públiques, en lloc de la família, i el puritanisme sexual (l'instint sexual crea un món individual que escapa al control del Partit; a més a més, la privació sexual indueix a la histèria, que pot ser orientada en ardor bèl·lica o en adoració de dirigents). La família, encara tolerada, és rigorosament controlada i aprofitada pel Partit: els matrimonis han de ser aprovats per un comitè i com que l'amor i el plaer eròtics, tant dins com fora del matrimoni, són negats, l'únic fi és donar fills al Partit. És una cèl·lula social que pot ser fàcilment controlada, en bona part gràcies a l'espionatge que els infants realitzen sobre els seus familiars, de manera que el Partit només tolera la separació, quan no hi ha fills, i no el divorci. Hi ha una autèntica obsessió per controlar la realitat i adequar-la als postulats oficials: la Història era refeta tantes vegades com convenia, de manera que els llibres, periòdics, cartells, films, discs, etc. originals eren destruïts i reelaborats. Al capdavant l'objectiu és assolit, car no sols el passat sempre estarà d'acord amb els dogmes del Partit, sinó que a més a més esdevindrà impossible de recordar-lo amb certesa. L'èxit del planificat esforç del Partit és absolut: la dignitat, les emocions, els sentiments han deixat el lloc a l'odi i a la por. Ja no hi ha amistat, en tot cas companys de treball.

La ciència quasi ha desaparegut, fins i tot la novoparla no conté la paraula *Ciència*. Com que el mètode empíric és contraposat als prin-

cipis del Socang, l'avanç científic és impossible. La tecnologia també s'ha aturat o reulat. Només es fomenta la investigació empírica en l'àmbit de la guerra i de l'espionatge policíac. Així entre les aportacions tecnològiques destaca —a més a més del parlaescriu, màquina capaç d'escriure al dictat— la telepantalla, que col·locada pertot arreu (carrer, treball, casa, etc.) és l'instrument idoni de la Policia del Pensament per a acabar amb la intimitat de les persones i multiplicar l'eficàcia repressora.

En un món d'acer i de ciment armat, de màquines monstruoses i d'armes terrorífiques, de ciutats decrepites i obscures, habitades per gent desnudrida i mal vestida, només hi ha lloc per a la uniformitat, el gregarisme i la solitud. Societat sense lleis, poblada d'esclaus condemnats a treballar seixanta o més hores setmanals i embrutits per les distraccions dirigides des del poder (novelles i discs fets per màquines, la Loteria per al proletariat,...). En la planificació d'aquesta societat és obvi que no hi ha lloc per a més déu que el Gran Germà ni més religió que el Socang.

Huxley, posant l'èmfasi en les conseqüències per a la societat de l'ús descontrolat del progrés científic, i Orwell, insistint sobre el perill anorreador dels pretesos paradisos socials totalitaris, proposaven dos models exemplars de l'antiutopia de llarga repercussió, a la qual Llorenç Villalonga mateix no seria aliè.

LLORENÇ VILLALONGA VISITA UTOPIA

La primera incursió de Villalonga al País d'Utopia és una simple excursió preparatòria, breu i superficial, d'exploració del camí. *Lulú regina*, novel·la publicada l'any 1972, conté dos capítols, des del punt de vista narratiu, dues prolepsis externes, que mereixen l'atenció. «Introït», que obre la novel·la, i «Epíleg», que la clou. L'abast de la primera prolepsi és d'uns dinou anys, car la història se situa en l'any 1990 a París, mentre que la història de la resta de la novel·la, a excepció, és clar, de l'«Epíleg», ocorre en els anys 1970 i 1971. L'abast de la segona és d'uns cinquanta-nou anys, ja que els fets ara succeeixen en l'any 2030 també a París. Tal vegada hom podria considerar tots dos

capítols com una sola anticipació o prolepsi amb una el·lipse implícita de quaranta anys. És a dir, el desenllaç de la història se'ns conta en aquests dos capítols que l'emmarquen.

Utopia, però? L'«Introït», de cap manera, car no hi ha el menor projecte de descripció del funcionament global d'una societat. L'«Epíleg», per contra, sí que incorpora, molt modestament, el retrat antiutòpic de la civilització futura. Una societat caracteritzada per una economia que descansa en la industrialització i el consumisme, però incapaç de millorar el benestar, ni tan sols material, de la gent: París és encerclat de barriades inacabables de «sub-suburbis» de barraques construïdes amb desferres d'auto, cartons i plàstics. L'evolució tecnològica només ha servit per a produir un món tecnificat, però inhabitable: els autobusos robòtics només poden transportar la gent per barris inhòspits i la televisió, declarada obligatòria per a la legalització de les barraques, esdevé l'instrument més útil de l'Estat per a alienar i sotmetre el poble. Una incipient ucronia antiutòpica, que en realitat, igual que vèiem abans en Anatole France, no fa sinó projectar en el futur immediat la visió negativa de la marxa de la societat actual tal com l'ha presentada al llarg de la novel·la. L'afany moralitzador, subjacent a la sistemàtica crítica de l'actual civilització occidental, duu l'autor a la necessitat d'avisar sobre l'avenir. Un últim crit desesperat d'alerta, perquè, més que no avançar els perills, encara no ben visibles, de la societat futura, Villalonga ací insisteix a denunciar els defectes de la civilització present, contemplats amb el transcurs dels anys.

L'esbós antiutòpic dibuixat a *Lulú regina* és plenament desenvolupat a *Andrea Víctrix* (1974). A *Lulú regina* el narrador adverteix en un moment donat: «L'home sucumbirà en el segle XXI emmetzinat per la pollució, si abans la bomba nuclear no ha acabat amb el planeta.»¹⁸ *Andrea Víctrix* n'és la descripció. Ara Villalonga no dedica un simple apèndix de la novel·la a la contemplació de l'avenir, sinó que dedica tota l'obra a descriure'ns amb detall aquest món imminent. De fet, ja la distància temporal proposada, els setanta-sis anys que separen la publicació del temps diegètic, l'any 2050, és una prova de l'interès de l'autor per no allunyar-la massa de la nostra actualitat, de la

18. Llorenç VILLALONGA, *Lulú regina* (Barcelona, Club Editor, 1972), p. 192.

nostra realitat. En aquesta època de mitjan segle XXI tots els Estats han quedat reduïts a un de sol, els Estats Units d'Europa amb capital a París. La Unió Soviètica i els Estats Units d'Amèrica han desaparegut en un guerra atòmica i la Xina tampoc no sobreviu. Oficialment la misèria ha estat eliminada i no existeix el dolor. L'Estat aplica diàriament la política del *panem et circenses*. Però el funcionament econòmic resta molt lluny de ser perfecte. Es basa en la industrialització absoluta, que ha posat l'economia i el país en mans de les multinacionals, les quals obliguen la societat a viure en un consumisme salvatge, imprescindible per al progrés industrial continu. La gent viu sempre hipotecant-se per poder comprar els aparells imposats per la propaganda. Però, a desgrat de l'esforç consumista, les crisis de sobreproducció sovintegen, cada vegada més pregones, fins a fer trontollar el sistema. L'amuntegament de més i més artefactes a casa, molts d'ells totalment innecessaris i inservibles, arriba a un límit, en el qual es troben ara els Estats Units d'Europa, en què el potencial consumista és insuficient per a digerir el progressiu augment de la productivitat de les fàbriques. Tot el sistema s'enfonsa.

L'Estat és regit per un Partit Únic, que ha imposat un sistema mixt de capitalisme i marxisme, una «síntesi perfecta». És a dir, una aparença de democràcia formal, que esdevé en la pràctica una dictadura del Partit Únic, gràcies a l'eficacíssima acció de propaganda, en mans del Govern. El president, Monsieur-Dame de Pompignac la Fleur, el perfecte androgin, tal com testimonia el nom, en homenatge a la indiferenciació sexual potenciada pel Règim, és en realitat un títella dels trusts, vertaders dirigents en l'ombra. El gregarisme o socialització de la vida caracteritza una societat en què aparentment s'han extingit les classes, substituïdes, tanmateix, per noves castes, les més poderoses de les quals són la dels industrials i la dels *maîtres* d'hotel i cambrers, essencials per a l'economia de Turclub (antiga Mallorca), on se situa la història. L'ésser individual ha mort, suplantat per l'ésser gregari. Fins i tot la família és perseguida, ja que dificulta la identificació de tots els ciutadans en una sola entitat: l'Estat. Tothom és funcionari o depèn de l'Estat (tothom té dret al subsidi estatal), la medicina és socialitzada, els vestits són fabricats en sèrie i iguals per a cada estament,... A més a més de la política de *panem et circenses* i de la

propaganda el Govern compta amb uns altres ajuts decisius per a mantenir l'ordre establert: l'espionatge i control absolut de cada individu, gràcies a les possibilitats tecnològiques (receptors i transmissors pertot arreu) i al nodrit, omnipresent i camuflat cos policial; els mètodes pedagògics de la hipnopèdia i de la repetició pavloviana; i la propietat dels mitjans de comunicació.

El nou món reposa, com hem comentat, en la sacralització de l'Estat i la dissolució de la família. El sexe i l'amor estan «sobrepasats». L'Estat està impulsant un programa per a la indiferenciació sexual —la neollengua o llengua emprada als Estats Units d'Europa no permet la diferenciació per sexes, només hi ha el gènere neutre—, encara existent, basat en una hormona injectada al fetus, car vol controlar la procreació per tres motius: condicionar la natalitat a les necessitats de la indústria, educar-los en l'amor al Règim des de les incubadores i l'eugenèsia, per a la millora de les qualitats racials. La raça humana ha deixat de ser vivípara i nàixer directament de pare i mare es considera el pecat original. Per això es promou l'esterilització per radioteràpia i s'ensenya una concepció diferent del sexe: el plaer sexual queda dissociat de la procreació i es canvia el concepte d'homosexualitat, car l'opció normal és la bisexualitat. Cadascú té llibertat per a fer el que vulga amb el cos, ja que la pràctica sexual és lliure i àdhuc fomentada per l'Estat amb els locals d'orgies col·lectives, però l'esperit pertany a la col·lectivitat i a les empreses. Els avenços tecnològics han propiciat unes ciutats inhabitable: carrers inacabables, edificis tan alts que tapen el cel i no deixen penetrar la llum del Sol, reemplaçada per la llum desdibuixada i artificial dels neons sempre encesos, un baf inhumà d'olis pesants i d'humitat i una remor sorda indesxifrable, composta de la barreja de diversos sorolls (motors, notícies, eslògans propagandístics, cançons,...). La cibernètica s'ha ensenyorejat de la comunicació. Els audiovisuals han arraconat els llibres (la lírica i les novel·les estan prohibides) i han originat la pèrdua de la capacitat de lectura. La cultura del llibre ha mort. Aquesta inhospitalària societat ja ni tan sols pot oferir la contrapartida de la solució de les necessitats materials, car la crisi de la indústria i l'incentiu consumista estan obligant a realitzar jornades laborals de dotze i setze hores diàries i a racionar el menjar (segons els dogmes, el pecat ori-

ginal no és sols nàixer vivípar sinó també menjar), sintètic i la major part, líquid. Abans tothom es mantenia jove fins que de sobte es tornava vell i moria amb una injecció de parquidina, però avui la pol·lució atmosfèrica i el verí dels carburants ha emmetzinat l'aire, els rius i el mar, de manera que ni hom pot prendre el bany ni respirar (els qui poden es compren aire pur) sense perill a contraure malalties incurables. El maquinisme causa nombroses mutilacions en accidents laborals i domèstics. La superindustrialització dominant imposa la mística de l'activitat per l'activitat, de manera que la gent viu en un estat de desequilibri que desemboca en el suïcidi o en la folia per a una quantitat progressivament alarmant de persones. No pot estranyar, doncs, que la societat estiga cada dia més caracteritzada per la presència de vells, invàlids, malalts i bojós.

Contra la ciència clàssica, humanista, pensada a la mida de l'home, ara domina la ciència experimental, superespecialitzada i compartimentada, confiada en el progrés indefinit (l'eslògan oficial és: «El progrés no es pot aturar»). L'aplicació tecnològica dels descobriments científics condiciona decisivament la vida diària. Així els avenços en la química que permeten una assortida producció de drogues, entre les quals destaca el soma huxleià, que permeten el manteniment de la joventut tot accelerant la vida biològica, o altres, com la parquedina, per a facilitar una mort ràpida i indolora. O els artefactes com ara els atòmicodomèstics, els ocells mecànics, els robots, o els vehicles per a viatjar a la Lluna i als planetes.

Com era d'esperar, el Règim no pot tolerar ni la metafísica ni la religió. És un Estat ateu. No per això ha desaparegut l'Església Catòlica, que viu en la impotència un cisma que l'ha separada en tres obediències. La religió d'aquesta societat només pot ser una religió laica: la propaganda. És l'hora de la superxeria.

No hi manquen dissidents, organitzats per a enderrocar el Règim. Una de les singularitats d'aquesta antiutopia és precisament la reaparició del clàssic visitant extern (en aquest cas el protagonista-narrador), que s'uneix als revoltats. L'altra peculiaritat és el desenllaç: els revolucionaris guanyen el control i pretenen acabar la civilització actual amb el llançament de bombes atòmiques per a recomençar des de zero, però el protagonista se'n desmarca i es nega a matar a Monsieur-

Dame, car, convençut del principi de l'etern retorn i de la concepció cíclica de la Història, en l'últim moment arriba a la conclusió franciana —d'Anatole France, vull dir— de la inutilitat de les revolucions i de l'assassinat del dictador, perquè aquest potser és també un simple «ornament». Retornarem més endavant sobre el paper d'aquest visitant força particular.

Ja hom haurà advertit, en recordar les presentacions de les diverses antiutopies d'Anatole France, Aldous Huxley i George Orwell, els punts de concomitància evidents detectables en l'obra de Villalonga. Ell mateix ho advertia per a *Brave new world*, però tampoc no ha de sorprendre, car el gènere no ofereix un camp tan ample com per a evitar els ressons. No oblidem, per exemple, l'enorme influència que han conservat al llarg dels segles les obres de Plató o la de Thomas More, font on incomputables utopies han begut. En el cas d'*Andrea Vicitrix* és incontrovertible la lectura profitosa de les antiutopies precedents analitzades. No sols de *Brave new world*, decisiva i confessada, sinó també de *Mil nou-cents vuitanta-quatre* i de les aportacions de France.

De les repercussions de les antiutopies francianes cal assenyalar en lloc destacat la concepció del final amb el triomf dels dissidents i la destrucció total de la civilització pel llançament de bombes atòmiques. És un desenllaç calcat al de «Les temps futurs. L'histoire sans fin» de *L'île des pingouins*. Però hi ha més coincidències concretes en el retrat del nou món, algunes de les quals val la pena subratllar: els Estats Units d'Europa —cap dels dos no pot prescindir d'Europa ni en els somnis d'anticipació—, sistema econòmic caracteritzat pel domini dels trusts, autèntics amos del país, el consumisme i les crisis de sobreproducció, el domini de l'activitat per l'activitat provocada pel maquinisme, megalòpolis d'enormes edificis, il·luminació tothora artificial, aire del carrer irrespirable, productes alimentaris sintètics, augment de folls, suïcidis i accidents, abandó dels llibres pels audiovisuals, el domini de la superxeria i, en fi, la negació del progrés indefinit.

De la influència de *Brave new world*, ben coneguda, m'agradaria remarcar el tret essencial que caracteritza la societat: la destrucció absoluta de la família i la humanitat vivípara, substituïda per la producció en massa als laboratoris estatals. La ciència biològica és la nova mare universal d'unes criatures absolutament predestinades a un rol

social i a unes possibilitats d'opcions personals des de la incubadora, un món de robots humans. Les drogues —la famosa soma—, i els mètodes pedagògics d'adoctrinament —hipnopèdia i tècnica neopavloviana— són també recollits per Villalonga. Són uns altres trets compartits; el sistema econòmic, basat en el poder omnímode dels trusts, la colossal producció industrial i el foment del consumisme salvatge; la divisió en castes; la suplantació del menjar natural per aliments sintètics; l'abandó dels sentiments i les emocions; el sexe potenciat com a simple plaer compensatori, alienant i dissociat de la procreació; la indiferenciació dels sexes.

L'herència d'Orwell, menor, és sens dubte present. Val la pena constatar la incorporació de la novoparla, transformada en la neollengua villalonguiana, amb diferències d'interès. La novoparla procedeix de l'anglès, mentre que la neollengua és formada per una barreja de llengües llatines. I, més important, la transcendència metafísica de la primera és absent en la segona. Encara ens aporta una dada que no pot passar desapercebuda: la novoparla es va implantant gradualment en un procés que culminarà l'any 2050, en què ja serà utilitzada per tothom. La història d' *Andrea Vicitrix* transcorre precisament en aquest any 2050 i tothom parla ja la neollengua. També comparteixen la fallida del sistema econòmic, que obliga a realitzar molt llargues jornades laborals: seixanta o més hores setmanals o les dotze i setze hores diàries, respectivament, que contrasten amb el bon funcionament de l'economia a l'antiutopia de Huxley. Aquest és un aspecte essencial per a veure les diferències entre els tres mons utòpics, ja que en *Brave new world* hom ha venut la llibertat a canvi de la comoditat material, mentre que en *Mil nou-cents vuitanta-quatre* i, a la fi, en *Andrea Vicitrix*, hom l'ha venut a canvi de no res. Les altres coincidències amb la novella d'Orwell, nombroses, no són, però, exclusives, car les trobem també a la proposta de Huxley i algunes, com ja hem vist, igualment a les antiutopies francianes. Recordem el gregarisme i la socialització de la vida; la censura, el control i l'espionatge omnipresents, els privilegis dels dirigents, la condemna de l'individualisme, la fecundació artificial i l'educació en institucions públiques, la desaparició de l'autèntica ciència a causa de la superespecialització i compartimentació dels coneixements, societat atea...

Ara bé, a desgrat de les coincidències i ressons assenyalats, *Andrea Victrix* és una obra ben original, com intentaré demostrar. Llorenç Villalonga és un escriptor pregonament moralista, moltes de les seues obres persegueixen un objectiu conscienciador, pedagògic. En referir-se en una carta a Baltasar Porcel de 1958 a la seua novel·la *El misántrop* confessava: «El Misántropo (título provisional) avanza. Tal vez tu serás su único lector. Parece curioso que esa mi primera obra netamente *moral y educativa* sea la que más pánico me da de publicar.»¹⁹ Joaquim Molas, en el cèlebre pròleg de 1966 a les *Obres completes*, ja ens advertia també sobre «la intenció moral.»²⁰ Pessimista sobre la capacitat de raciocini del gènere humà i, en conseqüència, sobre el destí de la civilització, igual que el seu mestre Anatole France, és clar que el futur no podia resultar-li gaire esperançador. En la carta de 1966 a Joan Sales, publicada com a introducció de *Falses memòries de Salvador Orlan*, Villalonga sintetitza de manera immillorable la seua actitud: «Jo sent la nostàlgia del passat, la inexistència del present i la curiositat escèptica del futur.»²¹ Però el pessimisme no és un fre, sinó que, al contrari, l'esperona a cridar ben fort els perills per despertar els lectors davant l'alarmant realitat. L'actual i la imminent, més catastròfica perquè haurà desenvolupat els símptomes. Al capdavant, inevitablement, com Anatole France, havia de passar del present al futur per a denunciar l'infern que ens espera... si no ho arreglem. Però ningú no pot dubtar-ho: el món futur retratat per Villalonga no és gaire llunyà del present, només el resultat d'aplicar-hi una lent d'augment, capaç de descobrir-nos, en engrandir-los, els perills ac-

19. Baltasar PORCEL, *Els meus inèdits de Llorenç Villalonga* (Barcelona, Edicions 62, 1987), p. 146. La cursiva és meua. El lector interessat en aquest aspecte i en la importància del model de la novel·la de tesi i de la novel·la d'idees en la producció villalonguana pot consultar els meus articles *Llorenç Villalonga: novel·la psicològica / novel·la d'idees*, dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, I (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995), ps. 319-335 i *Llorenç Villalonga entre Anatole France i Marcel Proust*, dins *Actes de Primer Congrés Internacional de Literatura Comparada. Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997), ps. 317-353.

20. Joaquim MOLAS, *El mite de Bearn en l'obra de Villalonga*, dins Llorenç VILLALONGA, *Obres completes*, I (Barcelona, Edicions 62, 1966), p. 13.

21. Llorenç VILLALONGA, *Carta de l'autor a l'editor, Falses memòries de Salvador Orlan* (Barcelona, Club Editor, 2a 1982 [1a 1967]), p. 8.

tuals. El narrador té cura de deixar ben palesa la semblança i inspiració de la nova civilització amb l'anterior, la del *present*,²² és a dir, la dels anys de la seua vida fins a la hibernació de 1965. Incorpora personatges històrics, reals, del *present* del segle XX: Huxley, Teilhard de Chardin, Henry Ford, Spengler, Keyserling, Ortega y Gasset, Berd'ajev, Waldo Frank, Anatole France, etc. I les notes a peu de pàgina adverteixen el lector que les dades o notícies de la vida de l'any 2050 són històriques, un préstec també del *present*.

En última instància l'afany moralista condueix l'autor al model de la novella de tesi. És el moment de reprendre aquell narrador-visitant tan peculiar. En principi no hi ha res d'estrany en la incorporació del personatge-visitant, de llarguíssima tradició en el gènere, com ja sabem. Tanmateix, ja no és tan usual, com ocorre aquí, que aquest personatge-visitant, doblat de narrador, no sols mostre una major o menor perplexitat o desacord, sinó que expose una alternativa completa al model de civilització descobert. En efecte, el lector es troba entre dues propostes antitètiques, l'una encertada i l'altra equivocada i perillosa, el dualisme ideològic característic de la novella de tesi. D'acord amb Susan Rubin Suleiman, els tres elements específics de la novella de tesi són: 1) «la présence d'un système de valeurs inambigu, dualiste»; 2) «la présence, fût-elle implicite, d'une règle d'action adressée au lecteur»; i 3) «la présence d'un intertexte doctrinal». Aquesta doctrina de referència pot ser explícitament enunciada dins el món diegètic pel narrador o per algun personatge o pot ser entesa només com un supòsit.²³ En *Andrea Victrix* podem trobar aquesta presència d'un sistema de valors dualista: a la societat maquinista descrita en les pàgines anteriors s'oposa un model de societat basada en el liberalisme, l'entroncament amb el classicisme, el cristianisme, l'elitisme intel·lectual, l'antiprogressisme o defensa de la concepció cíclica de la humanitat, el contacte estret amb la natura i la revitalització de l'agricultura (una de les constants de la utopia), la família, l'amor i els sentiments, la ciència clàssica, humanista. És a dir, el model defensat en totes les obres

22. Cf., per exemple, ps. 27 i 68.

23. Susan Rubin SULEIMAN, *Le roman à thèse ou l'autorité fictive* (París, Presses Universitaires de France, 1983), ps. 72-73.

per l'autor. I, és clar, el lector descobreix la regla ímplicita d'actuació: o s'esforça per modificar el rumb de la societat o ja sap que li espera aquest infern. L'intertext doctrinal és exposat al si del món diegètic pel personatge-narrador. La civilització basada en l'Humanisme, en el màxim respecte a la persona, en relació harmònica —i no agressiva— amb la natura.

Encara comparteix un altre tret propi de la novel·la de tesi. Aquesta, en esforçar-se per encoratjar la il·lusió referencial del lector, procura eliminar la distància entre la ficció i la vida, de manera que tendeix a difuminar la diferència entre els referents *ficticis* (objectes o esdeveniments representats en la novel·la) i els referents *reals*, dels quals els referents ficticis no són més que anàlegs.²⁴ Tot l'esforç de l'autor, comentat ara mateix, d'insistir en la realitat, la historicitat, d'alguns elements del món diegètic o la introducció d'intel·lectuals del segle XX, no té una altra finalitat.

Antiutopia i novel·la de tesi. Obra reaccionària? Resulta compromès pretendre decidir la filiació ideològica de l'antiutopia contemporània. Els atacs als abusos de la tecnologia, a la despersonalització dels sistemes totalitaris, a la destrucció de la natura, difícilment poden ser qualificats de reaccionaris. D'altra banda, la sintonia amb alguns postulats del moviment ecologista també és un punt de referència ideològica a tenir en compte. No oblidem que la reacció contra el pessimisme antiutopista naix precisament en les files ecologistes. Però, en el cas concret de Villalonga, els punts de contacte amb l'ecologisme o l'alarma, generalitzada, pels perills de les aplicacions descontrolades de les descobertes científiques, no pot dissimular una ideologia conservadora compacta, que s'ha negat a entendre l'evolució de la humanitat des del segle XIX. D. Toni de Bearn (l'*alter ego* de Villalonga i protagonista de *Bearn o la sala de les nines*) va morir a la fi del segle XIX i no és cap casualitat. Les reaccions esperançadores dels últims anys, nascudes de les files ecologistes, ens traslladen, dins la més pura tradició del gènere, a un món nou, encara no viscut, imaginat per a assolir-lo. L'alternativa de Villalonga, al contrari, simplement ens retorna als temps passats. La utopia villalonguiana no està

24. Cf. Susan Rubin SULEIMAN, *op. cit.*, p. 182. La cursiva és de l'original.

en un futur millorable, sinó precisament en el retorn d'un model que els coetanis consideraven tan injust que pretenien superar-lo amb somnis utòpics.

El món futur d'*Andrea Vicitrix* és sens dubte la recreació ficcional dels fantasmes ideològics antiprogressistes de l'autor. La inquietud del lector progressista és, però, que difícilment podrà estar en desacord amb gran part de la visió villalonguiana.

VICENT SIMBOR ROIG
Universitat de València